

ЈУГОСЛАВИЈА И СОВЈЕТСКИ САВЕЗ (СССР) – ОД МЕЋУСОБНОГ НЕПРИЗНАВАЊА ДО УГОВОРА О ВЕЧНОМ ПРИЈАТЕЉСТВУ

Сажетак

Научни чланак посвећен је расветљавању једног од најизазовнијих периода у оквиру сложене генезе српско-руских односа. У низу научно интересантних феномена везаних за предмет истраживања издваја се парадоксална чињеница која сведочи о односима између цивилизацијски и културолошки сродних држава, са дијаметрално супротстављеним политичким режимима. Из угла академске заједнице посебну пажњу привлаче политика и држање Југославије у овом деликатном историјском тренутку, у коме се чинило да су створени нови правци развоја односа, укључујући прагматичну потребу за успостављањем дипломатских односа са Совјетским Савезом. Са друге стране, ништа мање сложена није била ни стратешка рачуница Совјетског Савеза према Југославији чији је оквир, због низа измењених околности на европском континенту, прешао дугачак пут од чисто идеолошких до прагматичних полазишта. Ако се сложеним унутрашњим приликама у овим државама дода међународна димензија обележена изузетно турским и турбулентним европским и регионалним приликама, добија се комплекснија, али и потпунија слика о природи и динамици југословенско–совјетских односа. Интересантан моменат у овим односима садржан је у чињеници да су се упркос различитим идеолошким устројствима, обе

* Ауторка је мастер правница. Електронска адреса ауторке: ivanamrksic28@gmail.com; ORCID: 0009-0007-3056-2193

државе, у релативно кратком временском периоду нашле на удару истих међународних снага. Имајући у виду комплексност предмета истраживања, чланак настоји да у оквиру постојаног континуитета у југословенско–совјетским односима, препозна преломне тачке које означавају зачетке дисконтинуитета.

Кључне речи: Краљевина Југославија, Совјетски Савез (СССР), Демократска Федеративна Југославија.

1. ОДНОСИ КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА И СОВЈЕТСКОГ САВЕЗА ТОКОМ ВЛАДАВИНЕ КРАЉА АЛЕКСАНДРА КАРАЂОРЂЕВИЋА

Први светски рат окончан Париским мировним споразумом (1919) драстично је прекројио дотадашњу политичку мапу Европе. На широком простору између Беча и Цариграда уместо некадашње две настало је осам нових држава (Димитријевић и Сретеновић 2008, 46). Са површином од око 250.000 км² и око 12 милиона становника, новоформирана Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца представљала је једну од стожерних држава новог поретка у Европи. За разлику од некадашње културно, религијски и етнички хомогене Краљевине Србије, нову државу карактерисале су бројне различитости и противречности које су у наредном периоду донеле низ унутрашњих препрека и спољнополитичких изазова. И поред чињенице што се нова држава налазила на геополитички турском подручју, њен међународни легитимитет у оквиру Версајског поретка није довођен у питање. Штавише, у овом периоду, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца често се називала версајском творевином и његовим узорним моделом.

За разлику од Југославије, међународна позиција Совјетског Савеза (СССР) била је знатно сложенија. Док се на европском континенту „пушчане цеви још нису охладиле“, у Петрограду је избила Октобарска револуција која је збацила царски поредак, а на његовим рушевинама успоставила СССР, будућег светског хегемона. Насиљан начин доласка на власт и чињеница да је нова држава настала у изузетно тешким унутрашњим и спољнополитичким околностима, пресудно су утицали на њен неповољан међународни положај. Као последица ригидних идеолошких поставки, амбициозних међународних планова и субверзивних метода њихове реализације основни проблем СССР-а на спољнополитичком плану огледао се у немогућности успостављања

дипломатских односа са европским државама (Поповић 1988, 18). Изоловани међународни положај СССР-а у међуратном периоду сликовито дочарава цитат историчара Николе Поповића (1988):

„Капиталистичке државе и буржоаски свет зазирали су од Совјетске Русије као изворишта бољшевизма, а од Москве у којој је било седиште Коминтерне као од штаба светске пролетерске револуције“.

И сам краљ Александар Карађорђевић гајио је идентичан однос према политици и ангажману СССР-а. Од момента његовог формирања, краљ се позиционирао као оштар противник, не само његове комунистичке идеологије и социјалистичког друштвеног модела, него и политичког утицаја на Краљевину. Овакво држање краља потврђује цитат историчара Вука Винавера који истиче да је краљ веровао да би „сваки руски дипломата само био дипломатским имунитетом заштићени организатор бољшевичке пропаганде“ (Винавер 1965, 47). Па тако, Миладин Милошевић истиче да је краљ Александар у совјетском режиму видео „превратничку власт која је погубила царску породицу са којом је био у родбинским везама, а православље и словенство потиснула у име интернационализма и комунизма“ (Милошевић 2002, 99).

Међутим, паралелно са бојазнима европских држава од „бољшевичке опасности“, оне су постепено и сходно својим проценама, још од 1924. године, почеле да успостављају дипломатске односе са СССР-ом. Вреди подсетити на низ покушаја совјетске владе да започне преговоре о међусобном признању са Краљевином СХС, почевши од 1920. године, потом 1922. године и недуго након атентата на краља Александра (Милошевић 2002, 99). Процес постепене међународне интеграције СССР доживео је свој врхунац 1934. године, његовим пријемом у Друштво народа (Јовановић 2012, 160).

За разлику од европских држава, Краљевина СХС/Југославија не само да није одржавала званичне дипломатске односе са СССР-ом, већ није показивала јасније намере за њиховим формалним успостављањем. У циљу потпунијег разумевања југословенско–руских односа у посматраном периоду, недовољно је ослањање само на њихову формалну димензију коју обележава изостанак дипломатских односа. Стога се целовита слика ових односа може добити узимањем у обзир незваничних канала и деловања недржавних актера попут Белоградаца (рус. *Белая гвардия*).

Наиме, познат као непомирљиви противник револуционарних власти у Москви, краљ Александар је 1919. године подржао анти-бољшевичку владу адмирала Александра Колчака (Алекса́ндр Васи́льевич Колча́к) у Омску, чиме је Краљевина постала једина држава која је са њом успоставила дипломатске односе.¹ Истовремено, на простору Краљевине, у циљу обарања совјетског режима, некадашња војна лица и ветерани белог покрета окупили су се под вођством генерала Врангела у новоформирану јединицу Руска армија.² Због оваквог толерантног односа према Белоградејцима, Југославија је у совјетским круговима убрзо перципирана као непријатељска држава, а њена тзв. буржоазија као активни помагач белог покрета који је тежио рестаурацији пораженог режима и слому комунистичког поретка (Јовановић 2012, 174 – 176).

Зато не изненађује што је природа совјетске политике према Југославији била изразито непријатељски настројена, а на моменте и активно посвећена њеној дезинтеграцији. Коминтерна коју Алексеј Тимофејев с правом означава као „међународни штаб револуције“, била је снажан и добро организован механизам за развијање субверзивних активности на простору Југославије. Иако Коминтерна није заузимала место у оквиру званичне спољне политике СССР-а, са сигурношћу би се могло рећи да је она била њена продужена рука. Захваљујући својој разгранатој мрежи и каналима, Коминтерна је у периоду од 1918. до 1921. године у Југославију убацила око 600 револуционара, задужених за подривање монархистичког система. Имајући у виду организациону и формалну повезаност Комунистичке партије Југославије и Коминтерне, као и чињеницу да је Комунистичка партија Југославије (КПЈ) словила као главно средство за остваривање револуционарних циљева, југословенско–совјетски односи у наредном периоду могу се посматрати и кроз однос између југословенских власти и ове партије.

По директивама из Москве, комунисти су покренули низ активности које су имале за циљ да створе утисак да се друштво налази у

¹ Наредни потез представљао је долазак посланика ове владе Василија Николајевича Штрандмана (Васи́лий Никола́евич Штра́ндман), кога је на овој функцији касније заменио познати руски генерал Петар Николајевич Врангел (Пе́тр Николаевич Врангелъ). Управо ће овај генерал у наредном периоду (1919 – 1921) одиграти значајну улогу у преговорима са југословенским властима о пријему око 50.000 руских избеглица, тзв. “белих”.

² Уз подршку краља Александра и патријарха Варнаве, 1933. године отворен је Руски дом у Београду. Био је то најстарији инострани културни центар у српској престоници. До средине 1925. године у Краљевини је функционисало 17 школа у којима се школовало око 3.000 руских ђака, а које су финансирала држава и краљ Александар лично.

предреволуционарном стању. У тој замисли покретани су генерални штрајкови радника и масовни протести чије је обележје било сукобљавање са органима реда. Паралелно са илегалним активностима расла је изборна моћ комуниста, па су 1920. године на парламентарним изборима у Краљевини освојили око 12% гласова, поставши тако трећа политичка организација по снази у земљи (Николић 2000, 32 – 33).

Сукоби унутар дубоко подељеног друштва Краљевине настањени су и током 1920-их година. Као одговор на револуционарне активности комунистичких организација које су кулминирале покушајем убиства краља и атентатом на министра унутрашњих дела Милорада Драшковића, Комунистичка партија Југославије стављена је ван закона. Одлука о разбијању „империјалистичке Југославије“, често поређене са Царском Русијом, донета је на Четвртном конгресу Комунистичке партије Југославије одржаном у Дрездену 1928. године (Николић 2000, 71). Партијско руководство није се ослонило само на политичка средства у остварењу зацртаних циљева, већ пре свега на револуционарни начин заузимања власти. Такви позиви природно су наишли на жесток и репресиван одговор власти, па су комунисти у Југославији, посебно током 1920-их били сурово прогоњени, хапшени, чак и убијани. Као последица ове политике, до 1935. године, КПЈ се са некадашњих 80.000 чланова свела тек на око 3.800. Због утицаја СССР-а на КПЈ, унутрашњи сукоб између власти и комуниста попримио је елемент иностраности (Николић 2000, 71).

2. ОДНОСИ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ И СОВЈЕТСКОГ САВЕЗА У ПРАСКОЗОРЈЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Развој прилика на европском континенту који се поклопио са атентатом на краља Александра у Марсеју 1934. године, пресудно је утицао на промену међународних детерминанти југословенско–совјетских односа. Нове околности обележене слабљењем позиције Француске захтевале су репозиционирање спољне политике Краљевине.

Догађаји у Европи и Југославији средином 1930-их година смењивали су се као на филмском платну, динамиком која је говорила да се свет убрзано мења. За разлику од периода грађанског рата у Русији обележеног снажним идеолошким анимозитетом, трећа деценија 20. века донела је разарање Версајског поретка што је проузроковало низ забринутости код европских држава. Доминантну позицију Велике

Британије и Француске у европској безбедносној архитектури, замениле су силе у успону – Немачка и СССР.

Нове околности нису биле без значајног утицаја на динамику југословенско–совјетских односа. Успон Трећег Рајха довео је у питање сврсисходност дводеценијске политике замрзнутих односа са СССР-ом, апелујући уједно на потребу проналажења компромиса са Москвом. Ревизионистичка и агресивна политика Трећег Рајха, праћена претњом употребе војне силе, довела је Краљевину Југославију и СССР на ризичну стратешку раскрсницу. Организовање и јачање германског чиниоца на простору Европе довели су до повезивања савезничких држава, услед чега је отворена могућност за преиспитивање југословенско–совјетских односа.

Према писању савременика, од средине 30-их осетила се промена и у политици домаћих комуниста који Југославију више нису доживљавали као „санитарни кордон“ против кога се треба борити, већ као неопходан „антифашистички бедем“ који се у новим околностима мора одржати (Радојевић 1990, 40). Поред идеолошког несклада, главну противтежу настојањима ка евентуалном повезивању Југославије са СССР-ом чинио је страх западних држава од јачања панславистичких идеја у новом – комунистичком руху.³

Императив изградње нове спољнополитичке позиције у измењеном међународном окружењу био је један од најзначајнијих задатака намесничке владавине кнеза Павла Карађорђевића. Управо у овом периоду, тачније 1935. године, речи Кнеза Павла сведоче о његовим размишљањима о формалном признању СССР-а:

*„Признати Совјетски Савез само ако је апсолутно потребно и само кад прилике у земљи постану мирне и нормалне. Имати на уму да ће се око будућег совјетског посланика окупљати сви незадовољни елементи, укључујући ту чак и опозицију. Он ће вероватно привући и шире масе народа, својим православљем и словенством. Ми треба да употребимо Русију, чак једну националистичку Русију, за наше циљеве. Али, ми јој се не смемо никада предати, баш зато што смо с Русима сродници, то је много опасније по нас. По сваку цену спречити Русију да дође на Балкан, тј. у Цариград“.*⁴

³ За више о постојању пансловенских сентимената код једног броја краљевих дипломата вид. Димитријевић и Сретеновић 2008, 55.

⁴ *Ibidem*, 64.

Услед опасности које су се надвијале над Европом, кнез Павле је одлучио да рedefинише политику Краљевине према СССР-у, о чему сведоче дипломатске активности југословенских представника. Наиме, након руско-финског рата, у јесен 1939. године, амбасадор Илија Шуменковић стекао је утисак да совјетски колега „верује у релативно блиску обнову односа“ и да би „успостављање односа између две земље била добра и корисна ствар за СССР“ (Милошевић 2002, 101). Међутим, у дипломатским разговорима совјетски амбасадор Алексеј Тернтјев (Алексей Тернтъев) је напоменуо да иако Русија на овај процес гледа „добрим оком“, она као „велика сила не може прва учинити корак у том смислу“ (Милошевић 2002, 101). Наговештај да ће се Југославија окренути ка обнову односа са СССР-ом имали су француски кругови који су овај закључак темељили на саопштењима датим од стране кнеза Павла (Бјелајац 2006, 46).

Након сагледавања сложених унутрашњих и међународних прилика у којима се нашла Краљевина, југословенска влада је у марту 1940. године усвојила основе за разговор са СССР-ом. По овлашћењу владе и намесништва, министар иностраних дела Југославије Александар Цинцар Марковић, дао је инструкције посланику у Анкари да тамошњем совјетском посланику предложи успостављање економских односа. Недуго након тога, званична Москва дала је „зелено светло“ за започињање привредних преговора са Југославијом. Већ у априлу 1940. потписан је уговор о трговини и пловидби са СССР-ом, а током маја и Протокол о методама плаћања робе, као и Споразум о отварању трговинских представништава у Београду и Москви (Животић 2021, 36). Потписивање ових споразума била је увертира за Споразум о службеном признању, који су 24. јуна у Анкари потписали југословенски и совјетски посланици Илија Шуменковић и Алексеј Тернтјев.⁵

Постоје индиције да је процес отопљавања односа и приближавања позиција Београда и Москве био охрабрен од стране међународних актера, конкретно Велике Британије, која је тежила окупљању шире коалиције наспрам Немачке и Италије.⁶ Са друге стране, овај развој ситуације наишао је на резигнацију и негодовање Немачке, која је у совјетско–југословенском зближавању видела потенцијално савезништво (Димитријевић и Сретеновић 2008, 64 – 65).

⁵ Наведени период југословенско-совјетских односа представљао је главну тему монографије: Александар Животић, 2016. *Југословенско–совјетски односи 1939–1941*. Београд: Филип Вишњић.

⁶ За више о детаљима и току трговинских преговора у оквиру ширег процеса нормализације југословенско-совјетских односа, вид. Животић 2021, 33 – 68.

3. ЈУГОСЛОВЕНСКО-СОВЈЕТСКИ ОДНОСИ ТОКОМ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Стратешке војне савезе не диктирају идеолошки, верски, етнички, економски или културни разлози, стара непријатељства или савезништва, већ првенствено најпречи национални интерес — опстанак заједнице (Huntington 2004, 75: нав. према Бјелајац 2006, 41). Након више агресивних иступа на међународној сцени, напад на Пољску и улазак у рат Велике Британије и Француске означио је почетак сукоба светских размера (Митровић 2012, 603 – 628). Овај догађај наишао је на снажан одјек у Југославији, чије је руководство имало прилику да на делу види снагу Немачке и њене одлучне кораке ка изградњи новог поретка у Европи. Након што су на југословенске апеле за помоћ упућене Француској, Великој Британији и САД ове државе одговориле да нису у могућности да им изађу у сусрет, Београд се окренуо свом старом историјском савезнику на истоку (Бјелајац 2006, 47). Сведочећи о разлозима окретања СССР-у, југословенски генерал Ђорђе Лукић истакао је да је у овом периоду дошло „крајње време“ да се успоставе дипломатски односи са СССР-ом и да се од ове државе тражи одговарајућа помоћ, имајући у виду да је „успела да подигне своју тешку индустрију и наоружа најмодернијим наоружањем своју огромну војску“.⁷

Ипак, под притиском унутрашњих и међународних прилика, намесништво и влада донели су тешку одлуку о потписивању протокола о приступању Југославије Тројном пакту. Непуна два дана касније, у војном пучу без крвопролића, група српских официра збацила је владу и намесништво и на власт довела још увек малолетног краља Петра II Карађорђевића, док је на чело нове владе постављен генерал Душан Симовић.⁸

Нова влада узалуд је уверавала званични Берлин да ће обезбедити континуитет спољне политике, укључујући и поштовање одлуке о приступању Тројном пакту. Свесна неприлика у којима се наша, а у циљу одлагања немачког напада који се десио само дан касније, нова влада била је принуђена да повуче очајнички потез и омогући закључивање југословенско–совјетског Уговора о пријатељству и ненападању (Бјелајац 2006, 59). Богољуб Илић сведочио је о томе да је Симовићева влада желела да успостави војно-политички савез под било којим условима које предложи совјетска влада (Бјелајац 2006, 59). О

⁷ *Ibidem.*

⁸ Детаљније о пучу из 27. марта вид. Јанковић и Лалић 2007.

озбиљности ове намере сведочи и Симовићев став изнет руским представницима према коме је Југославија спремна да на своју територију прими оружане снаге СССР-а, без ограничења, а превасходно авијацију (Бјелајац 2006, 59).

Војно и политички неприпремљена, Влада је у наредном периоду потписала капитулацију (Павловић 2009, 37 – 38). У околностима светског рата отворено је ново поглавље у југословенско–совјетским односима. Већ почетком 1941. године, на простору Краљевине Југославије, формиран је партизански покрет, идеолошки и организационо повезан са КПЈ, а самим тим и са Коминтерном. Руководство партизанског покрета на челу са генералним секретаром Јосипом Брозом, планирало је и реализовало своје активности у складу са политиком и директивама из СССР-а. У прилог овог тези сведочи одлука руководства партизанског покрета да устанак у Југославији подигне тек након напада Немачке на СССР. Из угла СССР-а, почетак партизанске борбе историчар Венцеслав Глишић види као потребу растерећења Источног фронта (Глишић 1975, 110).

Званична политика СССР-а према рату у Југославији била је јасна и заснована на антифашистичким и револуционарним принципима. Већ на почетку ратног сукоба, Москва је изрекла опомену партизанском руководству да прекине револуционарну и окрену се ка народноослободилачкој борби, чиме је показано извесно разумевање и тактичност према југословенској влади у Лондону (Поповић 1988, 67 – 68). Поред несумњиве подршке партизанског покрета, однос СССР-а и Коминтерне према приликама у Југославији није био потпуно једностран. Иако је у дипломатској комуникацији из јануара 1942. године уверавала владу у Лондону, да „совјетска влада не сматра за опортуно да се меша у устанак у Југославији“, она је организационо и пропагандно помагала активности партизанског покрета (Поповић 1988, 62). Већ идућег месеца, радио станица „Слободна Југославија“, преко пропагандног пункта у СССР-у, емитовала је вести против покрета Драже Михаиловића, оптужујући га за изостанак отпора према Немцима. Мада се званична Москва и даље држала неутрално у односу на зараћене стране у Југославији, њена пропагандна машинерија подржавала је партизански покрет, док су протести југословенске владе тек незнатно утицали на ово усмерење (Поповић 1988, 62; Тимофејев 2015, 252, 270).

Како је рат одмицао, Москва је све јасније дефинисала своју политику према Југославији и њеним покретима отпора, приближавајући

је корак по корак званичној подршци КПЈ. Извесну прекретницу у овом смислу представљала је конференција у Техерану (1943), на којој је између осталог одлучено да Југославија припада совјетској сфери утицаја. Званична Москва се у наредних годину дана потпуно одаљила од владе у Лондону, док је своју пуну политичку подршку усмерила ка партизанском покрету. Током 1943. године у Москви је сазрела идеја о упућивању војне мисије у партизанске штабове. Иако улога ове мисије није до краја разјашњена, као њени примарни задаци могу се истаћи координација војне помоћи за партизанске снаге и припрема терена за одлазак партизанске мисије у Москву, на челу са Милованом Ђиласом и генералом Велимиром Терзићем. Након што је сарадња успостављена и интензивирана, у марту 1944. почела је да пристиже совјетска војна помоћ која је обухватала лако наоружање, минобацаче, противтенковско оружје, намирнице и санитарски материјал (Тимофејев 2015, 302 – 304).

Кроз детаљну анализу совјетске подршке у другој фази рата (1944 – 1945), Никола Поповић (1988) је констатовао њен немерљив значај за политичко и војно уздизање партизанског покрета (206).

Свакако, врхунац сарадње и координације између СССР-а и партизанског покрета представљала је операција ослобађања Београда. Прекретницу у југословенско–совјетским односима представља ненајављени састанак Тита и Стаљина у Москви са краја 1944. године, на коме су прецизирани детаљи везани за ангажовања СССР-а и Црвене армије на простору Југославије и наставак војне и материјалне помоћи Народноослободилачком покрету. У намери обезбеђења међународног легитимитета на овом састанку, добијено је обећање да ће Москва признати партизанску револуционарну владу у пуном капацитету.

По раније утврђеном договору, Стаљин је од Тита затражио претходно одобрење за улазак Црвене армије на југословенску територију, што се догодило крајем септембра. Војна операција Црвене армије завршена је крунским ослобађањем Београда и сламањем отпора окупатора у Србији, чиме је овај простор стављен под контролу партизанских снага (Тимофејев 2015, 314 – 315, 322). Ослобођење Београда симболички је означило и крај рата у Србији, иако су борбе за коначно ослобођење њене територије настављене до краја 1944. године. Заузимање престонице означило је и победу у грађанском рату, мада остаје отворено питање колико би то било могуће без подршке која је добијена из Москве. Совјетска подршка може се сагледати и у домену

успостављања и стабилизације власти у земљи, као и у школовању и оспособљавању кадрова.

Најзад, током Другог светског рата у Југославији се, паралелно са оружјем, одвијала и интензивна дипломатска борба. Нарочито пре почетка ратних дејстава, када је начелно био познат њихов исход, заострена су сучељавања између великих сила око граница интересних сфера на југословенском простору. У овом периоду, СССР се појавио као незаобилазан чинилац на геополитичкој мапи Балкана. Треба подсетити да је управо Стаљиново лобирање одиграло кључну улогу у добијању међународне подршке Титовог режима, поготово у периоду послератних избора 1945. године, у којима је фактички укинута монархија у Југославији.

Након окончања ратних дејстава, у Москви је априла 1945. године потписан Уговор о пријатељству и узајамној помоћи између Демократске Федеративне Југославије и СССР-а. Иако по називу идентичан са споразумом из 1941. године, овај споразум обележили су суштински другачији потписници, околности и циљеви (Поповић 1988, 180 – 185). Чинило се да овај споразум није био само симболички врхунац југословенско–совјетских, већ и природан наставак српско–руских веза вишеструко потврђених током периода заједничких напора и ослободилачких ратова из 19. века. Период непосредно након Другог светског рата (1945 – 1948) представљао је и време најближих односа две земље. Ипак, променљиви историјски ход донеће нови преокрет и значајне измене како у оквиру међудржавних односа СССР-а и Југославије, тако и између Руса и балканских народа.

ЛИТЕРАТУРА

Бјелајац, Миле. 2006. Покушај стратешког ослонаца Југославије на СССР 1939 – 1941, *Војно-историјски весник*, LVI (1–2), стр. 41 – 66.

Винавер, Вук. 1965. *Прилог историји југословенско-совјетских односа од 1929 – 1934* Београд: Историјски гласник.

Глишић, Венцеслав. 1975. *Комунистичка партија Југославије у Србији*. Београд: Рад.

Димитријевић, Бојан и Сретеновић, Станислав. 2008. Спољна политика Краљевине СХС/Југославије 1918 – 1941. године. *Историја 20. века*, XXVI (2), стр. 44 – 83.

Животић, Александар. 2016. *Југословенско – совјетски односи 1939 – 1941*, Београд: Филип Вишњић.

Животић, Александар. 2021. На путу нормализације–југословенско-со-вјетски трговински преговори 1940. *Анали Правног факултета у Београду*, 69(1), стр. 33 – 68.

Јанковић, Миодраг и Лалић, Вељко. 2007. *Кнез Павле: истина о 27. Марту*. Београд: *Una Press*.

Јовановић, Мирослав. 2012. *Срби и Руси 12 – 21. век (историја односа)*. Београд: Народна Библиотека Србије.

Милошевић, Миладин. 2002. Успостављање дипломатских односа између Краљевине Југославије и СССР-а 1940. године. *Историјски записи*, LXXV (3 – 4), стр. 99 – 124.

Митровић, Андреј. 2012. *Време нетрпељивих – политичка историја великих држава Европе 1919 – 1939*. Београд: Завод за уџбенике.

Николић, Коста. 2000. *Комунисти у Краљевини Југославији: од социјалдемократије до стаљинизма 1919 – 1941*. Београд: ЛИО Горњи Милановац, Центар за савремену историју Југоисточне Европе.

Павловић, Стеван. 2009. *Хитлеров нови антипоредак: Други светски рат у Југославији*. Београд: *Clio*.

Поповић, Никола. 1988. *Југословенско-совјетски односи у Другом светском рату*. Београд: Институт за савремену историју.

Радојевић, Мира. 1990. Удружена опозиција и комунисти. *Историја 20. века*, VII (1–2), стр. 39 – 58.

Тимофејев, Алексеј. 2015. *Руси и Други светски рат у Југославији*. Београд: Институт за савремену историју.

Ivana Mrkšić

YUGOSLAVIA AND THE SOVIET UNION (USSR)
– FROM MUTUAL NON-RECOGNITION TO THE TREATY
OF ETERNAL FRIENDSHIP

Resume

This article is dedicated to shedding light on one of the most challenging periods within the complex genesis of Serbian-Russian relations. Among the numerous scientifically intriguing phenomena related to the subject of research, a paradoxical fact stands out, which testifies to the relations between two civilizations and cultures with common roots, yet diametrically opposed political regimes. From the academic community's perspective, particular attention should be drawn to the policy and stance of Yugoslavia during this delicate historical moment, when it seemed that new directions in the development of relations were being created, including the pragmatic need to establish diplomatic ties with the Soviet Union. On the other hand, the Soviet Union's strategic calculations toward Yugoslavia were no less complex, as they evolved from purely ideological foundations to pragmatic considerations due to a series of changing circumstances on the European continent. When the complex internal situations in these states are considered with the international dimension, marked by extremely volatile and turbulent European and regional circumstances, a more comprehensive and complete picture emerges regarding the nature and dynamics of Yugoslav-Soviet relations. An interesting aspect of these relations lies in the fact that, despite their differing ideological structures, both countries, within a relatively short period, found themselves targeted by the same international forces. Given the complexity of the research subject, the article strives to identify the turning points, within the persistent continuity of Yugoslav-Soviet relations, that mark the beginnings of discontinuity.

Keywords: Kingdom of the Yugoslavia, Soviet Union (USSR), Democratic Federative Yugoslavia.